

Jelena Kleut
Filozofski fakultet
Univerzitet u Novom Sadu
Novi Sad, Srbija

UDK 323.22:[3136.774:004.738.5 BLIC
323.22:[3136.774:004.738.5 TELEGRAF
316.485.22(497.11)"2017"

Ana Milojević
Fakultet političkih nauka
Univerzitet u Beogradu
Beograd, Srbija

PROTEST I NASILJE: UOKVIRIVANJE PROTESTA „PROTIV DIKTATURE“ U ONLAJN MEDIJIMA I KOMENTARIMA KORISNIKA¹

Apstrakt: Tendencija medija da marginalizuju demonstrante, prikazuju ih negativno i delegitimišu njihove zahteve formulisana je kao paradigma izveštavanja o protestima. Promene u medijskom i društvenom okruženju dovele su do toga da istraživači revidiraju paradigmu kako bi procenili njenu relevantnost u kontekstu digitalnih medija koji omogućavaju građanima interakciju sa novinarskim sadržajima. Na osnovu obimnije studije o medijskom uokvirivanju protesta Protiv diktature, u ovom radu je fokus na frekventnosti i realizaciji okvira nasilja u medijima i komentarima korisnika koji su objavljeni na veb sajtovima *Blic* i *Telegraf* tokom 30 dana protesta. Rezultati pokazuju da je uokvirivanje protesta i protestanata kao nasilnih frekventnije u tekstovima i komentarima u *Telegrafu*, što je konzistentno sa opštim obrascem medijske polarizacije. U smislu sadržaja, komentari su odraz medijskih okvira ili njihova amplifikacija, ali uočava se i odbacivanje okvira koji su prisutni u medijima.

Ključne reči: protest, paradigma o protestima, uokvirivanje, masovni mediji, komentari, nasilje, Srbija

1. UVOD

Namera istraživanja koje predstavljamo bila je da se sagleda način na koji su mediji izveštavali o protestu Protiv diktature koji je počeo neposredno

¹ Rad je jednim delom nastao u okviru naučno-istraživačkog projekta Filozofskog fakulteta Univerziteta u Novom Sadu „Digitalne medijske tehnologije i društveno-obrazovne promene” (III 47020), a drugim delom u okviru naučno-istraživačkog projekta Univerziteta u Beogradu – Fakulteta političkih nauka, “Politički identitet Srbije u regionalnom i globalnom kontekstu” (179076), koje finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

posle predsedničkih izbora u Srbiji, održanih aprila 2017. godine. U istraživanju se oslanjamo na teoriju uokvirivanja (*framing theory*) i posebno na korpus istraživanja medijskog tretmana protesta koji se naziva „paradigma o protestima“ (*protest paradigm*). Unutar obimnijeg materijala koji je prikupljen tokom istraživanja usmerićemo se ka okviru nasilja koji je u prethodnim studijama identifikovan kao jedan od globalno najprisutnijih načina da se protesti predstavljaju kao „eksces“ i da im se na taj način ospori legitimnost i značaj (Dardis 2006; Gitlin, 1980). Istraživanju medijskih tekstova kao proizvoda novinarskog rada, dodajemo i analizu komentara koje su korisnici ostavljali na veb sajtovima informativnih medija.

2. PROTEST PROTIV DIKTATURE

Protest Protiv diktature organizovan je posle predsedničkih izbora koji su održani 2. aprila 2017. godine, na kojima je pobedio Aleksandar Vučić, kandidat vladajuće većine. Protest je iniciran objavom na Fejsbuku (Babović et al., 2017), i već prvog dana okupio je nekoliko hiljada ljudi koji su izašli na ulice nezadovoljni zbog izbornih rezultata.

Prvi zahtevi protestanata formulisani su tek nekoliko dana od početka protesta i obuhvatali su smene u institucijama koje su zadužene za to da izborni uslovi budu ravnopravni. Ovi zahtevi artikulišu se na tragu izveštaja domaćih i međunarodnih organizacija koji su saopštile da je sastav izborne komisije bio neregularan, da Regulatorno za elektronske medije nije pratilo zastupljenost kandidata u programima, da medijski servisi nisu tretirali ravnopravno sve kandidate. Vremenom je, međutim, spisak zahteva proširivan, od sređivanja biračkog spiska, poništavanje u spornih doktorata visokih funkcionera, pa do obustavljanja postupka privatizacije. Ovime se protest, prvobitno usmeren ka uslovima za fer izbore, proširio na niz društvenih problema oko kojih je postojao manji stepen saglasnosti (Babović et al., 2017). Sa gubitkom jasno definisanih ciljeva, i u odsustvu odgovora vlasti, protest se posle mesec dana osipa i okupljanja prestaju.

Protesti Protiv diktature su prva veća okupljanja u Srbiji koja su organizovana preko internetskih društvenih mreža. Imala su odlike „samoorganizujuće mreže“, novog obrasca aktivizma u kojem su „digitalne tehnologije osnovni organizujući agent i mehanizam koordinacije“ (Petrović i Petrović, 2017: 411). Izostanak centralizovane organizacione strukture i prepoznatljivog rukovodstva dovelo je do pitanja ko organizuje protest i sa

kojim ciljem. Upravo na ova pitanja odgovore su nudili mediji, preuzimajući na sebe, i više nego inače, ulogu da definišu aktere i motive protesta.

3. TEORIJSKI OKVIR TEORIJA UOKVIRIVANJA

Okviri su obrasci na osnovu kojih se interpretira svet koji nas okružuje. Upotreba okvira se naziva uokvirivanje (*framing*), a taj proces odvija se na različitim nivoima komuniciranja: javni akteri uokviruju svoje poruke upućene javnosti, novinari koriste okvire u oblikovanju svojih priča, a publika uokviruje informacije koje prima putem medija (Brüggemann, 2014). Prema Entmanu, uokviriti određen problem znači „izabrati određene aspekte realnosti i naglasiti ih u tekstu, tako da se istakne određena definicija problema, kauzalna interpretacija, moralna evaluacija i/ili predlog rešenja problema“ (Entman, 1993: 52). Gamson i Modigliani naglašavaju da je okvir „centralna organizaciona ideja“ (Gamson & Modigliani, 1989: 3), dok Gitlin ističe relativnu trajnost okvira kao „dugoročnih obrazaca mišljenja, interpretacije i prezentacije“ (Gitlin, 1980: 7). Kako bi posedovali komunikativnu funkciju, okviri, kao i sve simboličke tvorevine, moraju biti široko prihvaćene u određenoj kulturi. Ris uokviravanje određuje kao „način na koji se interesi, komunikatori, izvori i kultura kombinuju u jedinstven način razumevanja sveta“ (Rees, 2001: 11). Kada se uokviravanje posmatra kao međusobna interakcija različitih društvenih struktura, aktera i interesa, postaje očigledno da različiti akteri imaju različitu moć da utiču na uokvirivanje socijalnih pitanja i pojava, unutar zadatog društvenog i kulturnog konteksta. U tom smislu, Brugeman (Brüggemann, 2014) ističe da se uloga novinara najčešće nalazi negde između dve krajnosti: *postavljanja okvira* – interpretiranje događaja i pojava prema ličnim nahođenjima i *prenošenja okvira* – pukog navođenja okvira različitih javnih aktera (Brüggemann, 2014: 64). Drugim rečima, novinari prenose određene okvire, ali i kontekstualizuju okvire javnih aktera, pružajući publici indirektno smernice o tome koji su okviri odgovarajući u datim situacijama (Brüggemann, 2014: 66). Na ovaj proces utiču brojni faktori na individualnom, organizacionom i društvenom nivou, ali i povratna reakcija publike koja sa razvojem interneta i digitalnog komuniciranja postaje sve dostupnija novinarima. Od navedenih faktora u ovom radu se posebno rasvetljava interakcija okvira novinara i publike,

posmatrana kroz sadržaj medija i komentara korisnika u kontekstu izveštavanja o protestima.

4. PARADIGMA O PROTESTIMA

Odnos između medija i različitih društvenih pokreta ili protesta može se okarakterisati i kao borba za uokviravanje određenog društvenog problema ili pojave u javnoj sferi. Zbog moći medija da nametnu javnu percepciju o određenom društvenom pitanju, mediji se smatraju „strukturama prilike“ (*opportunity structures*) (Cammaerts, 2012) sa trostrukim potencijalom za društvene pokrete: za mobilizaciju političke podrške, legitimizaciju zahteva pokreta i širenje dometa konflikta izvan grupe istomišljenika (Gamson & Wolfsfeld, 1993). Međutim, medijska logika najčešće nije naklonjena društvenim pokretima. Političke institucije i akteri poseduju visok stepen vrednosti za vesti, i način rada tradicionalnih medija orijentisan je prevashodno na institucionalizovanu politiku. Predstavnici društvenih pokreta nemaju status legitimnih, izabranih političkih predstavnika, pa novinari ne pridaju veliku važnost njihovim aktivnostima. Prethodna istraživanja pokazuju da su mediji prijemčiviji za pokrete što više oni nalikuju institucionalnim političkim akterima, u stepenu organizovanja, širini podrške, načinu artikulacije zahteva i ideja (Amenta et al., 2017). Mediji zapostavljaju ili marginalizuju proteste u meri u kojoj protesti odstupaju od vladajuće ideologije, društvenih normi i predstavljaju izazov za vladajući poredak. Čen i Li (Chan & Lee, 1984) ističu da su mejntstrim mediji agenti socijalne kontrole i formulišu „paradigmu o protestima“ da ukažu na strukturalnu pristrasnost izveštavanja o protestima koji teže da promene *status quo*. Prema paradigmi o protestima, ideološka i politička orijentacija medija utiču na uokvirivanje protesta, kao i na način na koji su protesti a) podržani, b) politizovani i c) moralizovani unutar kulturnih granica (Chan & Lee, 1984).

Nasilje je važan faktor preko kojeg se prelamaju logika medija i protesta, najčešće na štetu aktivista. Sa jedne strane, teme poput kriminala, konflikta i skandala zauzimaju visoko mesto na agendi mejntstrim medija, dok sa druge strane „štrajkovi, pobune, skupovi, bojkoti, marševi i masovne demonstracije“ postaju redovan repertoar modernih protesta (Cammaerts, 2012: 121). Ovakve manifestacije građanske neposlušnosti, često prate indirektni i direktni oblici političkog nasilja i oštećivanja imovine. Kroz činove simboličkog nasilja se demonstrira otpor ‘vlastima’ ali se i provocira

‘nasilan odgovor’ policije sa ciljem delegitimizacije vlasti. Zbog toga su česti konflikti između aktivista i čuvara javnog reda i mira, a svaka eskalacija nasilja tokom protesta izaziva medijsku pažnju. Izveštavanje o protestima koje je usmereno na sukobe, uništavanje imovine, logističke probleme, poput rada hitnih službi ili snabdevanja, usklađeno je sa medijskom logikom i preferencijama publike prema pričama o negativnim i emocionalno provokativnim događajima. Međutim, favorizovanjem okvira nasilja protestanti se predstavljaju kao devijantne grupe koje su opasne po društvo i skreće se pažnja javnosti sa ciljeva protesta kao i problema zbog kojeg su se protestanti okupili.

Veliki broj istraživanja pokazuje da je fokus medija na nasilje jedan od najdominantnijih okvira kojima se protesti javno marginalizuju i delegitimišu (Gitlin 1980; McLeod & Hertog 1999; Boykoff 2006; Dardis 2006; Shahin et al., 2016). Mnoge studije su sledile pristup Makleoda i Hertoga (McLeod & Hertog, 1999) koji su unutar šireg okvira nasilja identifikovali okvir sukoba (konflikt policije i protestanata) i okvir nereda (sukob demonstranta i društva). Kasnije su Mekfralan i Hej (McFarlane & Hay, 2003) preformulisali ove okvire u uopšteno bezakonje i konfrontaciju sa policijom. Bojkof (Boykoff, 2006) je pokazao ne samo da okvir nasilja dominira medijskom slikom protesta protiv STO u Sijetlu, nego i da novinari koriste okvir i kada se sukobi ne dešavaju, ukazivanjem na nedostatak nasilja ili upozoravanjem na potencijalno nasilje. Generalno, spektakl, brojnost i nasilje predstavljaju glavnu vizuru koju mediji zauzimaju prema protestima.

Nakon uočavanja paradigme na primeru protesta u Hong Kongu, glavni podaci o važenju paradigme prikupljeni su u SAD, ili iz internacionalnih medija na engleskom jeziku. U poslednje vreme sprovode se istraživanja koje potvrđuju paradigmu i izvan „Zapada“. Ključni elementi paradigme, poput dominacije frejma nasilja, pokazali su se kao relevantni na „Istoku“, odnosno u Aziji (Boyle, McLeod & Armstrong, 2012), zatim u Indiji, Brazilu i Kini (Shahin et al., 2016) ali i u komparativnoj perspektivi dva veoma različita medijska sistema – Velike Britanije i Kine (Veneti, Karadimitriou & Poulakidakos, 2016). Iako je paradigma protesta iznedrila veliki broj istraživanja od kada je formulisana do danas, relativno retko je proveravana postojanost paradigme u Evropi (Kyriakidou & Olivas Osuna, 2017; Trivundža & Brlek, 2017). Iz ugla paradigme o protestima do sada nisu rađene analize medijskog predstavljanja protesta u Srbiji, uprkos bliskoj političkoj istoriji koja je oblikovana građanskim protestima.

5. PROTESTI I KOMENTARI: ALTERNATIVNE DEFINICIJE I IZVORI

Kako navode Veneti i saradnici, digitalno okruženje donelo je tri važne promene koje utiču na medijski tretman protesta: „a) stvaranje alternativnih medijskih izvora, b) mnoštvo informacija koje dolaze od građana novinara koji u realnom vremenu izveštavaju o demonstracijama i c) nove komunikacione mogućnosti za aktiviste i protestante” (Veneti, Karadimitriou & Poulakidakos, 2016: 4). Masovni mediji gube definicijsku snagu jer su građanima na raspolaganju informacije koje potiču direktno od organizatora protesta, kao i niz drugih izvora čije se prakse proizvodnje sadržaja razlikuju od medijskih. Nasuprot tradicionalnim medijima koji upućuju građane na tradicionalne oblike političke participacije, alternativni mediji imaju mobilizatorsku ulogu kada se radi o učešću u protestima (Boyle & Schmierbach, 2009).

Istraživanja pokazuju da je slika protesta pozitivnija kada je stvaraju građani novinari. Na primer, medijski okviri predstavljanja protesta u Egiptu potvrđuju paradigmu o protestima, dok je građansko novinarstvo dovodi u pitanje učestalom upotrebom legitimizujućeg okvira, okvira nepravde i okvira saosećanja (Harlow & Johnson, 2011). Do sličnih rezultata dolaze i Meraz i Papačarisi i uvode koncepte mrežno čuvanje kapija i mrežno uokvirivanje: „Za razliku od ranijih definicija čuvara kapija koje su se primenjivale na dnevnu praksu elitnih redakcija(...), čuvanje kapiju u mrežnom okruženju omogućava običnim korisnicima da stvore merljiv uticaj“ (Meraz & Papacharissi, 2013: 142).

Za razliku od internetskih društvenih mreža i blogova, komentari korisnika na informativnim veb sajtovima retko su predmet istraživanja u kontekstu alternativnih definicija i okvira protesta. Često se smatra da komentari nemaju participatorni potencijal (Carpentier, 2011), te da komentatori uglavnom ponavljaju novinarske definicije. Sa druge strane, deo istraživača konstatuje da komentari mogu da ponude alternativne argumente i reprezentacije (Karlsson, 2010; Milioni et al., 2012). Na to utiču i okviri koje mediji koriste, pa tako Holtonova studija pokazuje da se veća kongruencija između medijskog teksta i komentara javlja kada mediji koriste epizodne, a ne tematske okvire (Holton, Lee & Coleman 2014). Cilj našeg istraživanja je da ispitamo, sa jedne strane, efekat rezonance, to jest reflektovanje medijskog okvira nasilja u komentarima i, sa druge strane, načine na koje se u komentarima dopunjuju i osporavaju medijske definicije.

6. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Uzorak istraživanja potiče iz 11 medija u Srbiji (*Blic.rs*, *Telegraf.rs*, *Kurir*, *Informer*, *Večernje novosti*, *Politika*, *Danas*, *Radio-televizija Srbije*, *B92*, *Pink*, *NI*), koji su izabrani kao reprezentivi različitih uređivačkih politika, ideoloških i političkih orijentacija. Sadržaji tradicionalnih medija dobijeni su na osnovu pretrage ključnih reči (protest, protiv diktature) u arhivi agencije Kliping d.o.o. Beograd, u periodu od 3. aprila do 3. maja 2017. godine. Onlajn medijski tekstovi uzorkovani su iz dva najposećenija njuz portala (*Telegraf* i *Blic*), pretragom po ključnim rečima preko Google *in site* opcije. Analizom su obuhvaćeni svi novinarski žanrovi (vesti, izveštaji, intervjui, prilozi, kolumne). Komentari korisnika na onlajn tekstove sa dva portala uzorkovani su ručno i od njih je napravljena zasebna baza podataka. Polazeći od toga da novinarski rad i pisanje komentara počivaju na različitim normama (profesionalno–amaterski, organizovano–individualno), u analizi su komentari korisnika kontrastirani sa svim medijskim, novinarskim sadržajima.

Metod istraživanja bila je analiza sadržaja sa kodnim listom kao instrumentom i pojedinačnim tekstom, TV prilogom odnosno komentarom kao jedinicom analize. Centralni deo kodnog lista činile su kategorije okvira, koje smo posmatrale na mikro nivou koji dozvoljava da se okviri pojavljuju i identifikuju u delovima teksta, te da se više okvira pojavi u pojedinačnom tekstu. Deo okvira operacionalizovan je deduktivno, na osnovu prethodnih istraživanja, kako je predstavljeno u Tabeli 1, pri čemu je sadržaj okvira formulisan na osnovu pregledanog dela uzorkovanog materijala. Ovaj preliminarni pregled omogućio je da induktivno formulišemo okvir demokratije koji u prethodnim istraživanjima nije identifikovan. Navedeni model korišćen je i u analizi komentara, sa dodatkom okvira sankcije nad demonstrantima koji je induktivno formulisan.

Medijske tekstove i komentare korisnika kodirali su studenti Fakulteta političkih nauka i Filozofskog fakulteta u Novom Sadu. Kako bi se obezbedilo dobro razumevanje svih kodnih kategorija, obe grupe su prošle intenzivnu obuku. Test pouzdanosti kodiranja urađen je na poduzorku od 51 medijskog teksta (8,8%) i 182 (5,53%) komentara korisnika. Standardizovani Lotus koeficijenti (S-LOTUS) međusobne usaglašenosti kodera za medijske tekstove je u proseku 0.89, a za komentare je 0.90.

Tabela 1: *Operacionalizacija analitičkih kategorija okvir*

Okvir	Sadržaj okvira	Izvor
Legitimizacija	Mali broj demonstranata, oni su pod utjecajem političkih partija ili inostranih faktora, zavedeni su	Luther & Miller 2005; Laschever 2017; Kyriakidou & Oivas Osuna 2017
Delegitimizacija	Veliki broj demonstranata, samonikli i spontano organizovan protest, nezavistan, trajnost i odlučnost	
Nasilje	Konflikt, nered, incident, napad, policija	Shahin et al. 2016; Dardis 2006; Herrog & McLeod 2008
Miran karakter protesta	Mirno, bez nasilja	
Performans	Karneval, performans, šou, pesme, uzvici, slogani, transparenti	Gitlin 1980; Harlow & Johnson 2011; McLeod and Herrog 1999; McFarlane and Hay 2003; Dardis 2006; Xu 2013
Istorija	Protesti u prošlosti	Dardis 2006; Veneti et al. 2016
Nedemokratski karakter protesta	Prenja demokraciji, ugrožavanje prava i sloboda građana	
Demokratski karakter protesta	Pravo na okupljanje, sloboda izbora, sloboda govora, demokracija na delu	

7. REZULTATI

7.1. Okvir nasilja u medijima

U izveštavanju medija najzastupljeniji je bio okvir performativnosti, slede okviri legitimizacije, delegitimizacije, demokratičnosti, karakterisanje protesta kao mirnih, nedemokratičnost, pa tek onda okvir nasilja (Tabela 2). S obzirom na prevashodno miran karakter protesta, i činjenicu da gotovo nikakvih sukoba nije bilo, ovakva zastupljenost okvira nasilja predstavlja način da se protesti okarakterišu kao socijalno devijantni i javno osude. Okvir nasilja je bio najzastupljeniji u tekstovima na onlajn portalu *Telegraf.rs*. Zastupljenost okvira nasilja u različitim medijima oslikava opštu polarizovanost medija prema protestima. Iz Tabele 2 se može uočiti da su *Danas*, *Blic*, *Kurir*, *NI* i *RTSI* intenzivnije izveštavali o protestima, oslanjajući se više na pozitivne okvire, i dajući protestima legitimitet. Preostali mediji, nisu posvetili protestima veliku pažnju, marginalizujući ih dodatno negativnim uokviravanjem.

Najveći broj nasilnih okvira (26) ukazuje na **vandalizam, skrnavljenje kulturnih i nacionalnih spomenika ili simbola**. Većina medija je izvestila o cepanju i rušenju Srpskog zida plača drugog dana održavanja protesta, ali je samo *Informer* slučaj okarakterisao kao *neviđenu agresiju* (5. 4. 2017). Kao kontrast ‘huliganima koji uništavaju nacionalne simbole’, pojavile su se desetine ‘dobrih momaka’ da štite panoe *jer vole svoju državu* (*Blic*, 7. 4. 2017). Povodom rušenja zida plača, mediji su preneli i reagovanja Udruženja porodica kidnapovanih i ubijenih na Kosovu i Metohiji, Aleksandra Vulina i drugih javnih ličnosti, ali je osuda Telegrafa bila posebno istaknuta u naslovu baziranom na svedočanstvu slučajnog prolaznika koji je *...branio ‘zid plača’ od pijane rulje...* (7. 4. 2017). Veliku pažnju medija privukao je i apel predsednice Skupštine Maje Gojković upućen učesnicima protesta povodom ispisivanja grafita na skulpturi „Igrali se konji vrani“: *da ne učestvuju u devastiranju spomenika od velike istorijske i kulturne vrednosti* (*NI*, 5. 4. 2017).

Tabela 2: Zastupljenost okvira u informativnim sadržajima medija

	Nasilje	Miran karakter	Delegitimizacija	Legitimizacija	Performativnost	Istorija pozitivno	Istorija negativno	Demokratskost	Nedemokratskost
Danas	4	26	40	98	91	20	8	37	4
Blic	13	22	28	56	62	4	2	12	12
Kurir	2	15	11	27	21	2	1	15	7
N1	5	12	11	24	22	0	3	5	3
RTS	3	4	5	7	10	0	0	6	2
B92	0	1	3	2	3	0	0	4	0
Većernje novosti	6	9	12	8	16	1	2	7	7
Politika	5	10	23	13	18	0	3	12	9
Telegraf.rs	17	3	25	14	24	2	6	8	10
Pink	1	7	12	0	2	1	4	9	4
Informier	7	1	14	1	3	0	6	2	9
Total	63	110	184	250	272	30	35	117	67

U šesnaest tekstova se opisuju **manji incidenti**, koškanja tokom protestne šetnje, ispadanje jedne devojke iz kolone, **verbalni sukobi**, najčešće sa zaštitnicima zida plača. Najzapaženiji incident tokom protesta, odigrao se između predsednika Srpske radikalne stranke Vojislava Šešelja i *nekolicine agresivnih demonstranata* (*Informer*, 21. 4. 2017), koji su pokušali da prepreče put Šešeljevom vozilu. Sukob je dobio epilog u medijima, preko kojih je Šešelj poručio *da neće dozvoliti nasrtaje na sebe i svoje saradnike* (*Telegraf*, 19. 4. 2017).

U 12 tekstova prisutne su reči istaknutih političkih aktera kojima se demonstranti i demonstracije povezuju sa **nasiljem uopšteno ili se iskazuje strah od eskalacije nasilja i destabilizacije zemlje**. Na primer, povodom cepanja zida plača, Aleksandar Vulin je izjavio da *danas svako ima pravo da izrazi svoj politički stav, ali ne nasilno*. *Informer* je prednjačio u najavljivanju nasilja, krvoprolića, uličnih sukoba i krvavih nereda, koje smišljaju i planiraju predstavnici opozicije. *Informer* je potencijalnom nasilju pridavao različite svrhe. Pozivajući se na odlično obaveštene izvore, *Informer* je upozorio javnost da će vođe opozicije pokušati da mobilišu ljude *insceniranim sukobima pre Vaskrsa*, zato što su *demonstracije počele da gube na brojnosti*. *Pakleni plan radikalizacije protesta* povezivan je i sa *izazivanjem potpunog haosa u zemlji* (*Informer*, 8. 4. 2017) ili *rušenjem legitimno i legalno izabrane vlasti* (*Informer*, 6. 4. 2017). Bacanje jaja i kamenica na zgradu RTS-a protumačeno je kao taktika kojom je trebalo da se *isprovocira prekomerna reakcija policije, što bi kasnije u propagandi bilo iskorišćeno kao dokaz nedemokratske represije i diktature* (*Informer*, 5. 4. 2017).

U nekolicini tekstova je istaknuto da **protestanti iznose pretnje** i predstavljaju **prepreku za rad institucija**. U kontekstu ometanja rada Skupštine, Maja Gojković najavljuje normalizaciju stanja kada *prestanu pretnje da će upasti u parlament, kada prestanu provokacije ka pripadnicima MUP-a* (*Blic*, 6. 4. 2017). Protestanti su ometali i rad hitne pomoći, ali su posebno jake **pretnje po život** uputili Aleksandru Vučiću i ministru unutrašnjih poslova Nebojši Stefanovića putem grafita ispisanih na zidovima u Novom Sadu. Grafite mržnje „Vučiću j...mo ti dete“ i „ubiti Stefanovića“, prekrećio je gradonačelnik Novog Sada Miloš Vučević, prilikom čega je izjavio *da ima strah od toga da poruke sa zidova ne siđu na ulice* (*Telegraf*, 7. 4. 2017).

Tabela 3: Zastupljenost okvira u komentarima

	Nasilje	Miran karakter	Delegitimizacija	Legitimizacija	Performativnost	Istorija pozitivno	Istorija negativno	Demokraciost	Ne demokraciost	Sankcije za demonstrante
Blic.rs	95	29	549	767	0	57	71	49	161	37
Telegraf	227	12	1280	90	0	5	70	14	281	112
Total	322	41	1829	857	0	62	141	63	442	149

7.2. Okvir nasilja u komentarima korisnika

Najzastupljeniji okvir u komentarima je delegitimizacija, a prate ga legitimizacija, nedemokratskost i nasilje (Tabela 3). Okvir nasilja značajno je zastupljeniji među komentarima koji su objavljeni na veb sajtu *Telegrafa*, što je potrebno posmatrati u kontekstu frekventnije upotrebe negativnih okvira u ovom mediju. Ako se posmatra odnos okvira nasilja u medijskom tekstu i u komentarima, primećuje se da u *Telegrafu* komentari češće sadrže okvir nasilja ako je on sadržan i u tekstu (161 komentar na tekst sa okvirom nasilja, 66 komentara na tekstove koji nemaju okvir nasilja). U *Blicu* beležimo drugačiju situaciju jer je okvir nasilja podjednako zastupljen kada se u tekstu piše o nasilju i kada se ne piše (45 prema 50).

Rezultati kvalitativne analize pokazuju da su u pogledu sadržaja okvira komentari kongruentni sa sadržajima u masovnim medijima. Nasilje se posmatra u kontekstu destabilizacije zemlje, kao sredstvo promene izborne volje građana, kao taktički potez i **kao jedna od karakteristika demonstiranja**. Oni se opisuju kao *obični huligani kojima ništa nije sveto* (*Telegraf*, 5. 4. 2017), *pijani i urađeni, dokoličari* (*Telegraf*, 20. 4. 2017) i *glupa destruktivna mladost* (*Telegraf*, 4. 4. 2017). Ovakva slika demonstiranja počiva na konstruisanju socijalno neprihvatljivog i devijantnog ponašanja što se posebno ispoljava u komentarima na tekstove u kojima se okvir nasilja koristi za događaje oko Zida plača:

Napasti i vređati porodice nastradalih je samo dno nečije kulture i obrazovanja. To nam sve govori ko su ustvari šetači i da su ove šetnje usmerene direktno protiv Srbije. (*Telegraf*, 20. 4. 2017)

To je slika lezilebovića koji za alkohol izazivaju nered. Pravi ljudi znaju šta znače simboli, svetinje, da se to poštuje a ne skrnavi. (*Telegraf*, 12. 4. 2017)

Karakterizacija demonstiranja kao nasilnih ponekad se stavlja u širi politički kontekst u kome se nasilje predstavlja kao **put ka destabilizaciji zemlje**. Kako se vidi u primerima, okvir nasilja je u ovim slučajevima praćen delegitimisanjem, kojim se protest dovodi u vezu sa opozicionim strankama ili inostranim interesima:

Građanski sukobi su na pomolu. Stvar je u tome da treba da se izazovu sukobi i izbije građanski rat kao u Libiji. (*Blic*, 9. 4. 2017)

Ne mogu da verujem da omladina radi protiv sopstvene države, njima je cilj da destabilizuju Srbiju kako bi nama manipulirali tajkuni i strani ambasadori. (Telegraf, 5. 4. 2017)

Drugi cilj koji se pripisuje protestima jeste **promena izborne volje** kojom je Aleksandar Vučić izabran za predsednika Srbije. U nekim od ovakvih komentara koristi se istorijski okvir, odnosno pravi se paralela sa izlaskom građana na ulice posle izbora u jesen 2000. godine:

Zar opet da lome pa to treba neko da plati nemože sve na silu nema više dvehiljadita što ne priznaju poraz kao časni ljudi (Telegraf, 4. 4. 2017)

Deco, hoćete revoluciju,...prolivanje krvi, kaos....bolje učite, radite, vratite se svojim kućama i popričajte sa svojim roditeljima. Srbija je glasala, vaši roditelji su glasali, hoćete li njih linčovati, tući, ubijati, razbijati njihove kuće i stanove, skrnaviti njihove svetinje. Dosta je bilo razaranja. (Telegraf, 4. 4. 2017)

U jednom delu komentara nasilje se posmatra kao **taktički potez** kojem organizatori pribegavaju jer se protest, kako smatraju komentatori, pokazuje neuspešnim:

Njima nije protest bitan već da uništavaju državnu imovinu i izazivaju vlast da reakcijom im da argumente za radikalizaciju protesta. (Telegraf, 5. 4. 2017)

Idu do te mere da namerno provociraju da budu uhapšeni i da izmišljaju nove elemente za nastavak protesta. (Telegraf, 5. 4. 2017)

Za razliku od prethodnih okvira koji ponavljaju ili elaboriraju argumente i reprezentacije koji su prisutni u novinarskim izveštajima sa protesta, pojedini komentari **odbacuju medijske navode o nasilnosti demonstranata**. U ovim komentarima, iza nasilja stoji neko drugi ili je ono nepravedno pripisano demonstrantima:

AV poslao zvezdine navijače da prave nered kako bi za to optužio ovu omladinu (Blic, 4. 4. 2017)

Šta kaže, da ne upadnu u skupštinu, a vi Majo i tebi slični što ste im ušli u tanjir, u bedu i u budućnost nemate pravo da dajete ovakve izjave jer mladi nisu kao vi, izmišljate nasilje da bi imali opravdanje da ga primenite. (Blic, 6. 4. 2017)

Iako korišćenje okvira nasilja ima za cilj da uputi na društvenu devijantnost, u pojedinim komentarima se nasilje legitimiše kao jedini odgovor na izborne neregularnosti. Rečima jednog od komentara:

Neće biti mirno gospodine Vučiću, ljudi su besni što si pokrao izbore i na samom blicu postoje vesti gde se pre rezultata zna izborni rezultat! (Blic, 4. 4. 2017)

U delu komentara implicitno se preuzima medijski okvir nasilja i na osnovu argumenta da su protestanti nasilni predlažu se sankcije za njih (Tabela 3). Mogu se uočiti tri realizacije diskursa o sankcijama – zakonska sankcija, moralna sankcija i govor mržnje. U diskursu o zakonskoj sankciji nasilje se posmatra kao kršenje zakonom propisane norme, te se nude institucionalni odgovori kao što su zatvor, *društveno korisni rad, za neke i odvikavanje od alkohola. (Telegraf, 4. 4. 2017)*, izbacivanje sa fakulteta ili slanje demonstranata kod sudije za prekršaje (*Telegraf, 5. 4. 2017*). Pozivanje na moralnu sankciju u osnovi ima gledište da se nasiljem krše ne samo zakonske već društvene norme, te je i kazna u ovom domenu:

Dao bi ja njima demokratiju i sve ih poslao na Kosovo kod albanaca da vide demokratiju. (Telegraf, 4. 4. 2017)
Propale studente i blejače treba poslati na izgradnju auto puta na ljuti fizički rad... (Blic, 6. 4. 2017)

Na kraju deo komentara koristi govor mržnje, odnosno uz pogrdne nazive poziva na nasilje nad demonstrantima: *Ovu stoku šje bila na ulici treba polomiti, Pobite tu stoku što demonstrira. Kako bih vas išamarala. Puj bre! (Telegraf, 4. 4. 2017)*. Oba analizirana portala koriste sistem premoderacije i u svojim uputstvima navode da komentari koji sadrže uvredljive komentare ili govor mržnje neće biti objavljeni. Deo komentara koji nisu u skladu sa pravilima je ipak objavljen, što vodi zaključku da se uputstva nedovoljno primenjuju.

8. ZAKLJUČAK

Osnovni zaključak istraživanja jeste da je distribucija okvira nasilja u medijima koherentna sa obrascem medijske polarizacije. Drugim rečima, oni mediji koji su imali negativan odnos prema protestima koristili su medijski okvir nasilja kao još jedan od načina da se protesti i protestanti predstave u lošem svetlu. Ovakvi rezultati potvrđuju važenje paradigme u Srbiji, i produbljuju razumevanje političko-ideološke orijentacije medija kao faktora koji utiče na uokvirivanje protesta unutar polarizovanog medijskog sistema.

Kvalitativna analiza okvira nasilja pokazuje slojevitost u korišćenju okvira kao i veliku sadržinsku podudarnost sa okvirima koji su istraživači

identifikovali širom sveta (McLeod & Hertog, 1999; McFarlane & Hay, 2003; Dardis, 2006). Medijski tekstovi unutar široko definisanog okvira nasilja osuđivali su čino ve vandalizma, kao i sknavljenje kulturnih i nacionalnih spomenika ili simbola. Pošto su protesti proticali bez sukoba, posebno sa policijom, što je jedan od okvira prepoznatih u dominantnoj paradigmi, u srpskim medijima su isticani manji incidenti ili verbalni sukobi, uglavnom periferni u odnosu na glavni tok protesta. Mediji su predstavljali protestante i kao „pretnju“ za javni red i mir, prepreku za rad institucija, kao nosioce govora mržnje. Novinari su često kao „prenosioci okvira“ (Brüggemann, 2014) preuzimali reči istaknutih javnih ličnosti, posebno političara, kojima se najavljuje eskalacija nasilja ili iskazuje strah od potencijalnog nasilja i destabilizacije zemlje. Osim eksplicitnih tvrdnji da će demonstracije dovesti do „krvavih sukoba“ često se u medijskim izveštajima mogla pročitati rečenica „danas su protesti protekli mirno“, ili konstatacije da može da se protestuje dok god je mirno. Ovakve i slične formulacije otkrivaju postojanost okvira i izvan direktnog ukazivanja na nasilje, čime se potvrđuju prethodna istraživanja, koja ističu da okvir nasilja funkcioniše i latentno, kao incident u najavi (Boykoff, 2006). Generalno, kvantitativna i kvalitativna analiza medijskog uokviravanja protesta potvrđuje da je okvir nasilja jedan od najpostojanijih načina delegitimizacije protesta u najrazličitijim društveno-političkim kontekstima.

Kvalitativna i kvantitativna analiza komentara korisnika na onlajn medijske sadržaje pokazuje da komentari preovlađujuće predstavljaju odraz medijskog uokvirivanja. Veći broj tekstova o nasilju dovodi do većeg broja komentara o nasilju. Diskurs o nasilju zahtevao bi dodatne analize, ali preliminarni pregled pokazuje da se u komentarima pojavljuju slične strategije argumentacije kao u vestima: nasilje se povezuje sa destabilizacijom zemlje, tumači kao nelegitimno sredstvo promene izborne volje većine građana, ili kao taktički potez za demonstriranje postojanja „diktature“. Štaviše u jednom broju onlajn komentara se vidi i efekat pojačavanja, pre svega u pojavi okvira o sankcionisanju demonstranata. Ova, u masovnim medijima neizrečena tvrdnja – da je demonstrante potrebno kazniti, može se razumeti kao dekodiranje medijskog teksta sa dodavanjem značenjskog nivoa.

Međutim, na osnovu naših rezultata nije moguće u potpunosti odbaciti ni istraživanja koja konstatuju da komentari mogu da ponude alternativne argumente i reprezentacije (Karlsson, 2010; Milioni et al., 2012). Iako ređe, u pojedinim komentarima propituje se ili čak odbacuje medijski okvir nasilja.

Jedan način jeste da se nasilje diskurzivno izmešta iz polja društveno neprihvatljivog nasilja i daje mu se predznak potrebe i neminovnosti. Drugi način jeste osporavanje veze između nasilja i demonstranata, odnosno ukazivanje na to da nasilnici postoje ali nisu izvorni (time ni legitimni) deo protesta.

Posmatrano u celini, iako ograničeni na okvir nasilja, rezultati predstavljeni u ovom radu doprinose proširivanju saznanja o postojanosti paradigme o protestima u digitalnom medijskom okruženju, time što razmatraju komentare korisnika koji za razliku od blogova i društvenih mreža nisu često uzimani u obzir kao resurs za alternativno uokviravanje protesta. U tom smislu, rezultati ovog rada pokazuju da nasuprot građanima novinarima, građani komentatori češće ponavljaju i pojačavaju okvire koje im nude novinari, nego što osporavaju medijske definicije.

PROTEST AND VIOLENCE: FRAMING PROTEST "AGAINST THE DICTATORSHIP" IN ONLINE MEDIA AND USER COMMENTS

Summary

General tendency of media to marginalize protestors, portray them negatively and delegitimize their claims, has been formulated as the protest paradigm. Changes in the media and social environments have led scholars to revise the protest paradigm in attempt to assess its relevance in the digital media landscape that allows citizens interaction with news stories. Based on the larger study of media framing of the protest Against the Dictatorship, in this paper we focus on the frequency and realizations of the violence frame in news and user comments published on *Blic* and *Telegraf* web sites during the 30 days of protest. The results show that framing protests and protestors as violent is more salient in *Telegraf* news and comments. In terms of content, the comments reflect media frames or they amplify them, but also the research identifies the rejection of the news frames.

Key words: protests, protest paradigm, framing, media coverage, comments, violence, Serbia

LITERATURA

Amenta, E., Elliott, T. A., Shortt, N., Tierney, A. C., Türkoğlu, D., & Vann Jr, B. (2017). From bias to coverage: What explains how news

- organizations treat social movements. *Sociology Compass*, 11(3), 1–12.
- Babović, M., Bajčeta, S., Veličković, K., Petrović, D., Stefanović, S., & Cvejić, S. (2017). Da li like-uješ proteste?. Beograd: SeConS grupa za razvojnu inicijativu Beograd.
- Boyle, M. P., McLeod, D. M., & Armstrong, C. L. (2012). Adherence to the Protest Paradigm: The Influence of Protest Goals and Tactics on News Coverage in U.S. and International Newspapers. *The International Journal of Press/Politics*, 17(2), 127–144.
- Boyle, M. P., & Schmierbach, M. (2009). Media Use and Protest: The Role of Mainstream and Alternative Media Use in Predicting Traditional and Protest Participation. *Communication Quarterly*, 57(1), 1–17.
- Boykoff, J. (2006). Framing dissent: Mass-media coverage of the global justice movement. *New Political Science*, 28(2), 201–228.
- Brüggemann, M. (2014). Between frame setting and frame sending: How journalists contribute to news frames. *Communication Theory*, 24(1), 61–82.
- Carpentier, N. (2011). *Media and participation: A site of ideological-democratic struggle*. Bristol: Intellect Ltd.
- Cammaerts, B. (2012). Protest logics and the mediation opportunity structure. *European journal of communication*, 27(2), 117–134.
- Chan, J. M., & Lee, C. C. (1984). The journalistic paradigm on civil protests: A case study of Hong Kong. In A. Arno & W. Dissanayake (Eds.), *The news media in national and international conflict* (pp.183–202). Boulder, CO: Westview.
- Dardis, F. E. (2006). Marginalization Devices in U.S. Press Coverage of Iraq War Protest: A Content Analysis. *Mass Communication and Society*, 9(2), 117–135.
- Entman, R. M. (1993). Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm. *Journal of Communication*, 43(4), 51–58.
- Gamson, W. A., & Wolfsfeld, G. (1993). Movements and Media as Interacting Systems. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 528(1), 114–125.
- Gamson, W., & Modigliani, A. (1989). Media discourse and public opinion on nuclear power: A constructionist approach. *American Journal of Sociology*, 95, 1–37.

- Gitlin, T. (1980). *The Whole World is Watching: Mass Media in the Making and Unmaking of the New Left*. Berkeley: University of California Press.
- Harlow, S., & Johnson, T. J. (2011). Overthrowing the Protest Paradigm? How The New York Times, Global Voices and Twitter Covered the Egyptian Revolution. *International Journal of Communication*, 5, 1359–1374.
- Holton, A., Lee, N., & Coleman, R. (2014). Commenting on Health: A Framing Analysis of User Comments in Response to Health Articles Online. *Journal of Health Communication: International Perspectives*, 19(7), 825–837.
- Karlsson, M. B. (2010). Participatory Journalism and Crisis Communication: A Swedish Case Study of Swine Flu Coverage. *Observatorio*, 4(1), 201–220.
- Kyriakidou, M., & Olivas Osuna, J. J. (2017). The Indignados protests in the Spanish and Greek press: Moving beyond the ‘protest paradigm’? *European Journal of Communication*, 32(5), 457–472.
- Laschever, E. (2017). Are They Not Worthy? How Partisan Political Blogs Legitimize the Tea Party Movement and Occupy Wall Street. *Sociological Forum*, 32(2), 359–380.
- Luther, C. A., & Miller, M. M. (2005). Framing of the 2003 U.S.-Iraq War Demonstrations: An Analysis of News and Partisan Texts. *Journalism & Mass Communication Quarterly*, 82(1), 78–96.
- McFarlane, T., & Hay, I. (2003). The battle for Seattle: protest and popular geopolitics in The Australian newspaper. *Political Geography*, 22(2), 211–232.
- McLeod, D. M., & Hertog, J. K. (1999). Social control, social change and the mass media’s role in the regulation of protest groups. In D. Demers & K. Viswanath (Eds.), *Mass media, social control, and social change* (pp. 305–330). Ames: Iowa State University Press.
- Meraz, S., & Papacharissi, Z. (2013). Networked Gatekeeping and Networked Framing on #Egypt. *The International Journal of Press/Politics*, 18(2), 138–166.
- Milioni, D., Papa, V., Vadratsikas, K. (2012). ‘Their two cents worth’: Exploring user agency in readers’ comments in online news media. *Observatorio*, 6(3), 21–47.

- Petrović, J., & Petrović, D. (2017). Connective action as the new pattern of protest activism. *Sociologija*, 59(4), 405–426.
- Reese D. S. (2001). Prologue—Framing Public Life: A Bridging Model for Media Research. In S. D. Reese, O. H. Gandy & A. E. Grant (Eds.), *Framing Public Life*, (pp. 7–32). New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Shahin, S., Zheng, P., Sturm, H. A., & Fadnis, D. (2016). Protesting the paradigm: A comparative study of news coverage of protests in Brazil, China, and India. *The International Journal of Press/Politics*, 21(2), 143–164.
- Trivundža, I. T., & Brlek, S. S. (2017). Looking for Mr Hyde: The protest paradigm, violence and (de) legitimation of mass political protests. *International Journal of Media & Cultural Politics*, 13(1-2), 131–148.
- Veneti, A., Karadimitriou, A., & Poulakidakos, S. (2016). Media Ecology and the Politics of Dissent: Representations of the Hong Kong Protests in The Guardian and China Daily. *Social Media+ Society*, 2(3).